

ORZAIZEN BERTSU ETA KANTU (17..-1942)

I. Borthagaraien kantua (*)

(Airea : *Haltzak eztu bihotzik*)

- 1 Haltzak ezpaitu hezkurrik
Ez gaztanberak hezurrik
Ez nian uste bazela Jainko-semetan gezurrik.
(...)
- 2 Urkugaraiko lephoan
Harrixuriko gainian
Ezkopeta hartu nuen neuretzat zorigaitzean.
- 3 Igande mezak erraitean
Hortzako plaza erdian
Bai et(a) ere deskargatu aphez beltxaren gainean.
- 4 Aphez beltxaren arreba
Serora begi ñabarra
Ni galeraziren nun bainan etzaun phizturen anaia.
(...)
- 5 Baditut nik ehun behi
Oi bere zezenareki
Guziak eman nitzazke bizia ukhaitiareki.
(...)
- 6 Aita zoazi hemendik
Ene arropak harturik
Ene haurrer emazkizu bere neurrian josirik.
- 7 Ez nuk ez joanen hemendik
Hire arropak harturik
Baionan utziko diat arropak baino hoberik.
- 8 Antzarak doaz karrankan
Donibaneko karrikan
Bortharai ere doa semiaren mina gogoan.
(...)
- 9 Bothagarai Orzaizeko
Borthairu Ezpeletako
Hi Bordelen ni Baionan Oi! zer gizonak galduko!
- 10 Erramuntto ene semia
Erramu goizian sortia
Damurik entzun behar duk: Ait' urkhatiaren semia.
(...)
- 11 Urtheak zembat egun'tu?
Hemezortzitan hogoi'tu
Borthagarai gazte horrek hainbertze pertsu eman'tu.

(*) « Urzaiz » *La vallée d'Ossès en Basse-Navarre*, Izpegi 2002 p. 267-268

II. Alegiako Aphezpikua. 1766 (*)

(Airea: *Oi Betlehem*)

1 Berri handi
Hortzaize aphezpikutoki,
Berri handi,
Prelat mur de Otsamendy,
Toledakoa, ez segurki,
Errentaz ez dago hobeki,
Ez segurki.

2 Ehun millak
Gutiziako moltsan ditu,
Ehun millak,
Gogoan karrak pillak:
Gorthe bat du ederra hartu
Nun dituzia iduri baitu,
Ehun millak.

3 Ez Toledan
Abadesik ez da ikusten
Ez Toledan,
Artzipizku segidan;
Gureaz da hori miresten,
Nihon ez dena baitu-ikusten,
Hark segidan.

4 Presunaiak
Ez ditut zeren kontatu,
Presunaiak,
Hek dakharzketen libraiak;
Kuzineraz bahar da kontu,
Zilhar-bizia iduri baitu,
Presunaiak.

5 Bozkarioz
Haran guzia da altxatu,
Bozkarioz,
Dohain hortaz da lorios;
Mendiak berdindu gogotu,
Han pasaiarazi nahi tu,
Bozkarioz.

6 Hortarako
Karrosa bat du preparatzen
Karrosako
Zortzi abre maiatzeko,
Aragoan ditu bilhatzen
Herrian ederrik ez baitzen
Hortarako.

7 Ez du falta
Bere-eta abadesarentzat,
Ez du falta,
Modako kabrioleta
Bigarren ordenakoentzat
Lekhaio gambarazaintzat,
Ez du falta.

8 Zein ederki,
Pasaiatuko uda hastean!
Zein ederki!
Nihork ikusirik daki
Prelat Abadesak batean
Amiral kabrioletan
Zein ederki!

9 Jende-ostea
Bidetarat atheraturik
Jende-ostea
Ezin asez ikustea,
Ez du galdetzen bisitarik
Kontent da hala ikusirik,
Jende-ostea.

10 Ez du zeren
Gorthe prelaten moda duke
Ez du zeren
Galde egin bisitaren
Benedikatzea du merke
Nihor nihon badagi eske
Dohain haren.

11 Neure gisan
Thronu bat dautzuet egiten
Neure gisan,
Jenden orhoitzapenetan
Mendez mende bizi zaitezten
Zuen herrautsak pausa daiten
Zuen plazan.

(Egilea: OTSAMENDI apheza)

III. Haran eder, Hortzaitze... Laudoriak (1766) (*)

1 Haran eder Hortzaize
Narrik ez duzuna,
Naizelarikan atze
Ezin dut egona,
Ez zu laudatu gabe
Ezin naite geldi,
Beldurrez naiz herabe
Ez naizen gai handi.	4 Jausten baniz menditik
Zelhaidietara
Ura darrait ondotik
Errepietara:
Ibaia batek ditu
Ederki fraskatzen,
Halaber dute fruitu
Naharo ekhartzen.
2 Nongo othe mintzaiak
Ontsa liro konda
Gutiak dira gaiak
Ezin daizte heda:
Urrezko xoil mihiak
Abantailla duke,
Hortzaizeren graziak
Kanta baitetzake.	5 Lur onari darraio
Jende bat arraia
Arrotza oro zaio
Duela anaia:
Ezti eta esnerik
Baizen ezten lurrak,
Zerk dakhare gaixtork,
Zer baizen thresorak?
3 Mendian inguruan
Abren alhatzeko,
Nola izarrak zeruan
Ditezke udako:
Belhar punta bezenbat
Antxo eta ardi,
Non da ikuskari bat
Hau den bezain handi?	6 Bertzen artean, ô zu
Gizonen lorea!
Fagorez har ezazu
Gaur floka nereaa:
Bertzela ezagutza
Ezin dirot marka,
Ordainez dut bihotza
Zureta, doblezka.

IV. Partiada tristea Hortzaitzetik (1766) (*)

1 Adiskideen utzteia
Au gauza tristea!
Hau da bada ene pena,
Goan behar ezin egona.	5 Jaunak dadila grazia
Salborik naizen guzia,
Hel nadin arren bizirik,
Bidarraia iraganik.
2 Uso tortoilla samurra,
Prest hidak hire nigarra,
Ikus dadin ene pena
Bihotzean zein den barna.	6 Banoha bai, partitzen naiz,
Orhoit zaitetze nitaz maiz.
Sekulako gal beldurrez,
Adio dautzuet nigarrez.
3 Utzten zaituztet bistatik
Bainan nihoiz bihotzetik:
Neuire bizi aphurrean
Orhoituko naiz lurrean.	7 Ah balin banu segidan
Begitarte hau paradan!
Banuke nondik konsola
Nola arrai bethazala.
4 Alabaiñan goan behar naiz,
Munduan biziko banaiz;
Othoitz nitaz Jainkoari,
Dudan amorez gidari.	8 Esperantza horrek nauka
Doidoi, xutik dilindaka
Ez dukedala penarik,
Zuen faltaz sofriturik.

9 Hori da azken grazia,
Galdea dutan guzia,
Horrekin ene khalitza
Eztia da, ez garratza.

(*) *Hommage au Musée Basque*, Bayonne 1989, p. 522-537.

V. Ortzaizen emanac en 1910 (*)

- 1 Hemeretzi ehun eta hamargarren urthecari
Dotzena bat bertsu berri nahi ditut ezarri
Explicatzeko senhar-emaztec zer duten zor elgarri
Zer amodio errespetu behar luketen ekharri
Ez niz nehoi mintzo zembait ignoranti bakharrik
- 2 Badira ere ignorant edo chimple direnac burutic
Senhar-emaztec bat egin behaute esposatuz geroztic
Ibili gabe elgarri yoka ezin berdinduz nihuntic
Elgarretaric separatuac makur ttipi baten gatic
Aski goiz da berechtea yuaterakoan mundutic
- 3 Mundu huntan gireno beraz dezagun lagunt elgarri
Emazteac zor baitio obediencia guizonari
Ceren etchian behar du utzi bere senharra aintzindari
Senhar-emazteac beren dretchotan gauzac erreglan ezarri
Jainko maiteak hori baitu bere legian ezarri
- 4 Emazteki bat bereciki badakit particularra
Cantaturen dut zer maneran dabilan bere senharra
Sosac bil arte alegia maite bazuen haren beharra
Oro ken-eta zalapartaca emazteac bethi aharra
Holacoa nor den ez dut erranen baizik dela Orzaiztarra
- 5 Orzaizeco emazte horrek badu cerbeit denendaco
Elhe tzarra bera aski da herriaren nahasteco
Oroz gainetic senharrari hainitz sofriarazi daco
Pantalonac yauntzi zituen esposatu zireneco
Laster eskaini errebolberaz erranez huntaz haut erreco
- 6 Gizon gaichua lotsatu hori ikusi zielarik
Ustez emazteak pasatzen zuen balaz bulharretarik
Hogoi milla liberarekin yina ameriquetaric
Hek bildu arteraino ez zion eman penaric
Bainan gero desafioca casa hadi etche huntaric
- 7 Gizon gaichua partitu berriz Ameriquetarat
Penarequin etchean utzirik seme eta alaba
Noiz eta berriz egin baitzituen hamar bat mila libera
Emaztea yoan zitzaion cerca Ameriketara
Belhaunicaturic hitzeman zacon bakean bizico gira

- 8 Bakian bizi izan dira bainan ez hainitz dembora
Ekharri sosac bildu dazconeane hartu lehengo manera
Hantic goiti nahiago zuten aise bortako chakurra
Amac eta alabac biek ezin soporta han hura
Azkenian igorri dute sakela hutsic campora
- 9 Martchoaren lehen goizean hor izan da herautsi(a)
Gizon gaichoa yeiki zen emaztea ohean utzia
Auzoco gizon batekin bortan entzunik mintzoa
Zalapartaca yeikitzen da hori ez baitzion ontsa
Eskalapoin ukhaldi batez itzuli dio copeta
- 10 Gizon gaichuari berriz ere yin zaio ezin bertzia
Sos bat ere sakelan gabe kitatu du etchia
Bainan norbait urrikalduric horren manera trichtia
Eman diote behar duen sosa pagatzeko untzia
Eman diote behar duen sosa pagatzeko untzia (sic)
- 11 Hoinbertze milla iberaco bereac utziric etchian
Bertzeri sosa kenduric yoan behar zela untzian
Gizon horren plazan dezagun eman gure burua
Fin gaichto nola ez duen egin behar da izan aingerua
Yaincoac ez du abandonatu horren fidelitatea
- 12 Emaztekoa orhoit zite yinen dela tenoria
Yainco bat bada guzien-dako eginen du yustizia
Ahal baduzu hara gabe garbi contzientzia
Eta esplica alabari zuc egin duzun caltia
Zeren horrek seguituco baitu zure exemplu guzia.
(12-6-24)

(*) Du recueil manuscrit intitulé "Cantos vascos copiados en Ossés Francia en el año 1947", copie de la main de J.-M. Ariztizabal, appartenant à Thérèse Penalva née Ariztizabal, La date finale est celle du recueil original écrit par Paul Jaunarena (décédé en 1918), maison Gaztenarena, probablement durant son séjour en Argentine, sur cahier à en-tête "Ferro-carril de Buenos Aires al Pacífico". Sauf la suppression des accents "é", l'orthographe originale a été conservée.

VI. Bestaberi (1912)

- 1 Suiet hunkigarri bat hemen dut aiphatzen
Bestaberi eder bat dugula Orzaizen
Gazte eta zaharrak hor dira beztitzen
Batasun horrek ditu indarrak doblatzen.
- 2 Ekhnainaren hiruan ilun nabarrean
Beilariak Lurdetik jin ziren batean
Tanbur eta klerona karrika betean
Beldurrik izan gabe bander'aitzinean.
- 3 Trixtezia guziak han ziren suntsitu
Bozkario handitan girenean sartu
Bestaberi eder bat laster da moldatu
Orai artironokuan parerik ezpaitu.
- 4 Kontseil berek daukute etsemplu emaiten
Harma bat eskuetan baitira agertzen
Galtza xuri jauntzitan hain dute aphaintzen
Bonetako pumpulak osoki gaztetzen.
- 5 Gazten artean etzen deuseren eskasik
Gander'eta kokarda bazen baliosik
Xingola ainitz mota eta aberatsik
Elizaren erdian hain ziren urosik.
- 6 « Genoux terre » eiten dute belauna plegatuz
« Debout » entzun denean kontrarat xutituz
Harma atxikiz beti solido bi eskuz
Holako soldadokin partidarik ez utz.
- 7 Jaun Etcheberry jiten bai eta Jaun mera
Adixkide fidelen eskuetan zira
Guziak elgarrekin batasunian gira
Oraikotik zueri jarraikiko gira.
- 8 Igande huntan dugu Jesus adoratzen
Haren ordain bezala naiz hemen mintzatzen
Ene esku eskuina eztut ez ahanzten
Jaun bikarioak bainu osoki laguntzen.
- 9 Jaun kapitaina dugu ainitz plantakoa
Iduri baitu dela arras hortakoa
Ofizio hortan da orai laketua
Geroz eginen dugu horrekilakoa.

- 10 Hainbat ederki daki soldadon manatzen
Entzun duten orduko hor dute sinesten
Horren boz saminak du harma altxarazten
Eta bertze aldian soin gainian ezartzen.
- 11 Ofiziera batzu potretian eginak
Herruntze'ta soingainak altzeiruz eginak
Nun kausituko dira bertze bi hain finak
Gahardun ta Ahizen eztira txarrenak.
- 12 Banderazainek dute besta hau nobletzen
Aldareko harek du eliza beztitzen
Gibeleetik so'ginez zaut ainitz gustatzen
Gorputz lerdinak ditu oro arranjatzen.
- 13 Karitatez betea dugu jaun suisa
Menditik agertzeko ez da hori basa
Begia erne eta xuxen du urratsa
Polizaren egiten badaki hain ontsa.
- 14 Zer erranen dakot nik tambur maiorari
Xoraturik ginauden haren seriosari
Nehoz eztu emanen eskandal'nehoi
Jainkoak atxik bezo kalitate hori.
- 15 Badaki makilaren airoski ibiltzen
Erhi artetan zako zaluki kurritzen
Zenbait aldiz airean du « tank » hatzemaiten
Ez balu uste gabez lurreraino uzten.
- 16 Kleron joileak ziren ontsa hautatuak
Nun nahi agertzeko dira dohatuak
Hastetik finitzera trempu berekoak
Heien airer ginauden oro xoratuak.
- 17 Bezperetarik landa zer dugu ikusten ?
Jeneral bat zaukula plazarat agertzen
Erretretarat zela heldua zioten
Gibel aitzinez segur ontsa egina zen.
- 18 Zaldi eder batean solido jarria
Aspaldiko kaska bat krikan ezarria
Beztimenda zuela xuri 'ta gorria
Jendeari zitzaion hau xoragarria.
- 19
Troparen aitzinean laster da agertu
Ordonantza ondolik hantxet du manatu
Guziak Arrozarat dira abiatu.

- 20
 Jaun axuanta dute auzuan salutatu
 Eta elgarrekilan bihotzez trinkatu
 Erranez behautela elgar sustengatu.
- 21 Bestaren egiteko bego Ortzaiztarra
 Ehun soldadoz goiti zer tropa ederra
 Elizan zoin eder zen holako bilkura
 Kampoan ere on zen agertzeko hura.

Martin LARROULET Orzaizeko erretorak 1912-an.

VII. Katalin (1921) (*)

- 1 Kantu berriak emanak dira Ortzaizeko herrian
 Nechka gazte bat dela medio ahizeko kartierrian
 Uste gabian tronpatu dute bere adin ederrian
 Denbora zeno ezdu pentsatu zabilala lanjerrian
- 2 Lanjerrian ibili bide da ainitzekin neska hori
 Eta ainhitzetan dabilana ez jakin nun den erori
 Nunbaitik orai jarria baita estomaka frango lodi
 Bere burua eskaintzen du iduritzen zaionari
- 3 Aintzina hortan mutiko bati pasatzean erran dako
 Errak to nahi nuka ni hartu hiretzat emaztetako
 Hak errepostu ehaut ez nahi sobera haiz enetako
 Enetzat baino hobe hiz orai kochkazaile harendako
- 4 Orduan nechkac abiatu dio ehun mila larderia
 Nahi ala ez behar nuk hartu in duk arraillera
 Ez dakik noski nola inaden orai Frantzian legia
 Nechkatuek orai aski diagu nor nahi den erraitia
- 5 Mutikoak orduan ihardetsi dio ez erran eni elerik
 Frantzian ez dun orainokoan egin holako legerik
 Nic hi hartzeko emaztetako nihaurek nahi gaberik
 Seculakoak sahetsian ditun balinbadun bertzerik
- 6 Orduan zaio bertze bati horiek atchikiz berekin
 Zuzena lukek to hi eta ni ezkont giten elgarrekin
 Besteak errepostu hau - Katalin ez enekin bainan bertzekin
 Hik dunan haurra niganik bada sortu behardun hortzekin
- 7 Haren mentura ere charra da orai duen solhasetan
 Eta pachuerrak balin badira bat ezin bortcha deusetan
 Nechkato gaztea prudent ez bada behar diren hurratsetan
 Gerokotz tankolari guti du leionduan arratsetan
- 8 Zonbaitek hola pasatzen dute anhichko gora behera
 Katalinek ere chaz danik aurten kanbio du manera
 Aurten gizon gei bat ezin harrapa chaz bazituen sobera
 Presuna gaztek horren gainean etsemplu hartzia hobeda

- 9 Berrogoita hamar libera phostaz izantu numbaitik
Hango Phostan sartiak ziren duda gabe Mehainetik
Kontzientzia gauza beharra garbitzea denen gainetik
Sos horren igortzaleak ere arrangura badu barnetik
- 10 Orai amak erraiten dako soleimendu arina
Katalin ez dun hik gehiago adituren mutchurdina
Badakit ama nola ditaken egina dut etsamina
Hemendik goiti deituren naute antchua ume egina
- 11 Katalin hori sehiguan ere enheatu zen gazterik
Lana ez maite eta alferrak seculan ez du bertzerik
Oroz agradaz eta gerokotz ezarri dute beterik
Plazerren ondoko penak ditu orai hor dago trichterik
- 12 Zuzen liteke trichte dagona norbeitek dezan kontsola
Orai bezala utzi balute etzen trichtatuko hola
Denbora batez guziak akort orai mila parabola
Bizkitartean gauza hitsa da ukatzia bete odola
- 13 Mila bederatzi ehun eta hogoita batian
Kantu hauk emanak izan dira urthe berrian
Hobendunaren ernarazteko bestiak utziz gostian
Orhoit dadiela mortel girela memento batetik bertzian
(Oxobo) (**)

(*) Sur feuilles volantes dans le même cahier que le n° V et même écriture.

(**) Le nom d'auteur "Oxobo" est inconnu; il ressemble à "Oxobi" nom sous lequel écrivait l'abbé Jules Moulrier natif de Bidarray (1898-1958).

VIII. Arrosa (1923)

Airea : *Agur adixkidea...*

- 1 Bertsu berriak egun baitugu Xokotik ;
Hortan usatua da frangotan engoitik.
Ez niz ni ixilduko zahartua gatik.
Zer berri ederra den heldu Arrosatik :
Bethikotz berexia dela Orzaizetik.
- 2 Hamabi kontseiluko ditugu ezarri,
Denek atxik dezaten tinkoki elgarri :
Jaun mera, axudanta, erran bezain sarri
Ohor'eman diogu hemen gei denari :
Denetan hoberena Martinto Mendiri.
- 3 Herri guzia zauku hor bozkariatzen,
Bihotz onekin baita horier fidatzen.
Michel, gure agintzez ginen gu orhoitzen ;
Arbasoak dituzu oraitik gainditzen ;
Buru handiko dener zare nagusitzen.

- 4 Orai nahi bazintu bi lerro egorri,
Beira eztadin egon, zure koinatari,
Haren indarra dela goraki ageri.
Berexiak bethikotz eskarrak jaun horri,
Egiazko eskualdun Laborde Mendiri.
- 5 Lagun onak dituzu, zaita iduritzen ;
Lehen ere zurekin hor dira usatzen
Jaun axudanta, Barrot, orotan famatzen,
Aspaldi bere lana baitu ezagutzen
Herri guzia zuer trankil da fidatzen.
- 6 Agian Jainko onak emanen dauku xantz !
Beraz ongi egina ez dezagun ahantz.
Artetan izan daite ximixt eta orzantz.
Entzunik ere badu horrek zonbait azantz.
Ororen zerbitzari Arrosan Betrixantz.

Michel BETRICHANTZ, 1923 abendoan (*)

(*) 1923-ko uztailaren 2-an agertua zen Orzaizeko herritik Arrosakoaren berexteko erabaki ofiziala. Ikus *Urzaiz...* orr. 231-233.

IX. (Sans titre) (*) 1923

Airea: *Urtzo churi pollit bat Anhauz aldean*)

- 1 Hemeretzi ehun eta ogoita hiruan
Sujet bat agertu da Ortzaize aldean
Agertu beharra zen juanden aspaldian
Ez baitzen agradable zabilan moldean
- 2 Esplikatzera noa nola zen moldia
Argitzea zuzendu itsu den jendia
Hobeki indezaten jaun horri guardia
Erosiz ala ebatsiz saltzen den ardia
- 3 Orai artean nehork etzuen phentsatzen
Iduriz ardikari serio bat baitzen
Gero kechatu dira ardi ainhitz galtzen
Hainbeste ardi falta norat othe zatzen
- 4 Azkenian galduda aspaldi beharra
Haustera jiten baita dabilan pegarra
Iraun balako etzuen ofizio charra
Aberastera zoan donado zaharra
- 5 Hola aberats tera giten entsea
Pentsa dezagun beti eternitatera
Bi auzok hatcheman diote ebatsi ardi bedera
Bai eta biak kendu bortz na ehun mila

- 6 Beste auzo bat jua da horiek jakin eta
Nik ere baditiat hamar ardi falta
Horienak bezala hik ebatsi tuka
Hiriak inen dik edo etzakala uka
- 7 Orduan zen lanian ukatzeko lotsa
Batto aithortu dio trichterik biotza
Irisarryn saldu dut ardi adar motcha
Besteak ene gatik nunbait hor dabilta
- 8 Horrentzat eskaini dio berrehun libera
Umilki galdeginik hola contencirea
Bai bainan beste heien saila nun othe da
Biharamuneko denak jin zazta etchera
- 9 Laugarrena jua zako bestenak entzunik
Ardi bat falta diat badakika berririk
Ez ez ez dut obenik zurian segurik
Ardi buru bat hantchet ikusia dut nik
- 10 Ofizio hori dinak baitu inguria
Gezur bat erran dio egia iduria
Hantchet ikusi dut nik ardi baten buria
Oro aitortuz behar baitzuen dirua
- 11 Horri kondatu dazko terribleko penak
Hek nituen lehenak bai eta azkenak
Bainan nork sinets orai erten ditienak
Ainhitz ebats dezake bat iten duenak
- 12 Jaun horren etchian dagon osebak erran du
Erramunen ohoria deurriak jua du
Bederen lehenago balitzan ezkondu
Orai nola behardu emaztea bildu
- 13 Holakuak ez dira errechki ezkontzen
Lehen abiatu eta gibelerat juaiten
Bester arizanikan kantuen ezartzen
Guzien arabera bera gurbila zen
- 14 Nola baitugu hemen girichtino legia
Erranen dut garbiki denentzat egia
Baldin nahi duenak hilondoan zeria
Eman bezo zuzenki bakotchari beria
- 15 Horra beraz Erramoun nik eman ordina
Satisfatzen oro zuzen behar dena
Egin guziez atchik bihotzean pena
Hola imitatzeko "Maria Madalena"

X. Gure Arrosa zena (1924)

- 1 Arrosa jua zaukula ihes Orzaizetik,
Eskual-Herri guziak badaki engoitik.
Kontent balin badira, oiho hoik zergatik ?
Ixil da atsegina, denian bihotzetik.
- 2 Ur handia zen junta Jainkoak emana,
Orzaizek betidanik onhartzen zuena.
Jaun horiek bertze bat bazuten egina,
Orzaizeren erdia harat zeramana.
- 3 Hunen ardiesteko zoin diren bermatu !
Emaztek konseilu 'ta gizonak espantu...
Harrabots handi hori bai laster suntsitu,
Jujek guk galdegina dutenian onhartu.
- 4 Betrixantz koblaría ongi da mintzatzen,
Arrazoina lañoki badaki finkatzen ;
Micheli zatiño hau polliki ezartzen :
« Buru handiko dener zare nagusitzen » !
- 5 Michel adixkidea, zer duzu pentsatzen ?
Hoinbertze lan egin 'ta guti ardiesten,
Orzaizen ez Arrosan nehor kontentatzen,
Molde hitsean duzu meragoa uzten.
- 6 Arrosatar maiteak, jakina dut berri,
Dolutan zaretela eginik bi herri :
Emazue aharran orai hor elgarri.
Goxoki eginen dut Orzaizetik irri !
Baigurako semia, 1924-ko urtarrilean.

XI. Kantu berriak 1933-an

Airea : *Agur adixkideak Jainkoak egun on*

1na

Aphirilean Phazko biharamunian
Arrosa deitua den herri airosian
Phesta handi bat zahar gaztien artian
Jostet(a) asko khusi dut dembora guzian
Hunen parerik ez bat oi ! ene bizian.

2na

Nehork ez dir(o) egin guzien gogora
Gau egun Jainkoa dut othoiztu ardura
Sasoinik hoberenaz zintzaten fagora
Zuen phesta ederra gindezan ohora
Uria atherturik sanotu dembora.

3na

Atsaldeko hirurak ziren joiten ari
Plazarat arribatzian kabalkada hori
Musika aitzinean bandera gidari
Memento hura baitzen zinez hunkigarri
Plazerrak egin zaukun bihotzean gaindi.

4na

Hirur hogoi dantzari or(o) ederki ari
Zorrikan etzutenak Xuberotarreri
Oinak sano zuztela aise zen ageri
Inhara batzu airian zoatzil(a) iduri
Atsegin handirekin bazuten behari.

5na

Ongi esplikatzeke sobera guziak
Zaldun, oinezko, zirtzil, uxer, notariak,
Abokat ala juje, prokuradoriak,
Denek bete dituzte bere eginbidiak
Liberti-arazteko loriagarriak.

6na

Jaun gazte kapitaina oron aitzindari
Ber' dembora tropetan egona iduri
Nork etzion obedi hunen manuari ?
Begiak itzuliak denak beira horri
Eta ez gutiago horren Madamari.

7na

Dama hori orotan xarmegarriena
Bilo hori, kolore xuri-gorri fina,
Jantzi distirant zeta xuriez egina
Presentzia amultsu maitagarriena
Iduri baitzinduen zeruk(o) erregina.

8na

Harriet Aldudeko koplari aipatuak
Baditu segurr bere merezimenduak
Burrustan heldu zaizko ahora pertsuak
Zaharrak nola gazte adinetakuak
Han iduki gaituzte denak xoratuak.

- 9na
 Agur eta hore Arrosatarreri
 Laudorioak zuen phesta ederrari
 Entregu ziretela obretan ageri
 Hiru mila (i)khusliar zaizuel(a) ethorri
 Milesker bihotzetik horierr orori
- 10na
 Pertsu miragarri hau buruari lotu
 Suietentzat arrazoin sentsuzkuak baititu
 Ez dute zeren hoiek bater(e) ofentsatu
 Gazterik etzen beharr hola enganatu
 Hitzak emanez geroz behaute komplitu.
- 11na
 Hamabi pertsu ditut zartzen paperretan
 Lasterr heda ditezen bazterr guzietan
 Phesta arraro hunen orrhoitzapenetan
 Orok kanta ditzagun bozkalentzietan
 Bai orai eta gero menderen mendetan.
- 12na
 Huntan gelditzen nauzu neure ximplezian
 Barkamendu eskatuz Arroza guzian
 Hutsikan egin badut zuen eretzian
 Herrakunde gaixtorik ez harr bihotzian
 Luzaz bizi gaitezen batasun onian.

OSPITAL, Ortzaiztarra

XII. Orzaizen emanac 1937. Hazaroaren hameka. (*)

Airea: *Cailla kantuz ogipetik uztail-agorriletan.*

- 1 Mila bederatzi ehun eta hogoita hamazazpi;
 Azaruaren hameka, dembora ona ezti.
 Zeru zola urdin eta iguskia garbi.
 Gudatu girela ordian, aithortzen dut nik goraki.
- 2 Bildu gira goizian, bederatziak eta herditan.
 Alegerarik guziak guhauren bihotzetan.
 Elizatik es urhun, ostatuño batetan.
 tintta bat edan ginuen ehundik partizeko airetan.
- 3 Tambour kleronak aintzinean, combatanak lau lerrotan.
 Aintzinachago yuan ginen, gelditu meriako borthan.
 "Au drapeau" hau yo ginuen banderaren ohoretan.
 Eta gero mezan sarthu oro hamar orenetan.
- 4 Meza bat ederra zen, ez da dudatzeko.
 Meza hori eman zen soldado hilendako.
 Bere hodola ichuri dutenak Frantziaren salbatzeko.
 Zer exemplu ederra hori herriño batendako.

- 5 Hamar orenetan beraz meza hori da hasi.
Prediku bat ederra bazen, nahi zuenak ikasi.
Gerla demboran soldadoak nola izan diren bizi.
Apezaren predikuak denak ditu inharrosi.
- 6 Athera gira helizatik meza hori finitu 'ta.
Eliza borthan inguratu han ginenek monumenta.
Paper bat eskian ikusi gure Presidenta.
Denak seriuski yarri hilen izena adituta.
- 7 Horiek oro hola eta yin zerauku eguerdi
Ostalera berantestia (sic) ez baiginuen guk nahi.
Guziak hor lotzen gira Gaharduko bideari.
Su-pindarretan, tambur kleronak han baitziren ari.
- 8 Joaiten gira eta sartzen ostatu eder hortan
Lore ederrik baizik etzen bazter guzietan
Mahain ederrak ezarririk hiru sala pollitetan.
Koziner eta zerbitzariak behar den itchuretan.
- 9 Mahain hetan yartzen gira oro errespetuz.
Han berian yarri orduko aperitifak hartu.
Salda huna edan eta arno una (sic) yastatuz.
Gure botzak bazoatzen gero 'ta gehiago azkartuz.
- 10 Horra beraz zoin kontent giren gure bazkaria eginik.
Bazkaldu gira oro gostura, ez baitzen yeuseren faltarik.
Ni ere hemen nago kurayé handi bat harturik.
Heldu den urthian joaiteko ez nago dolaturik.
Mendiko Choria.

(*) Du même recueil que le n° V. Ecriture différente.

XIII. Bachenabarren. Orzaizen ... Gure Eskola (*)

- 1 Pertsu berri bazuen (sic) hasten niz emaiten.
Sujeta ezin ukanez ez bainiz penatzen.
Eskol'maile onik etzela Orzaizen.
Eskual-Herrian fama hori da hedatzen.
- 2 Hemen baditugu ahur bat emazte.
Bospasei aise hori, zahar eta gazte.
Frantziako legetan bezikan balute.
Laster Herrian gerla zibila ginuke.
- 3 Otsoa zikunean (sic) artaldean sartu.
Artzain ona baiginuen laster da ohartu.
Bildotser nahi zela lehenik jokatu.
Hek behar zituela geroko funditu.
- 4 Biba beraz Orzaitze, eta Populia!
Heiendako berdindu uda ala neguia.
Moltsa azkar dute eta ideia handia.
Laster egin dute hor eskola berria.

- 5 Juan (sic) Apezpikua gero ethorri herrira.
Gure eskola onaren benedikatzera.
Gazteria goizian joanikan bidera.
Artean ekharri dute plazaren erdira.
- 6 Nahi zuten turnatu jina zen bidetik.
Bizikletak aitzinean, zaldizkoak ondotik.
Ez da usu ikusten halako triunfik
Bertzerik ikusi gabe, joanen niz mundutik.
- 7 Noizbeit ethorri da gure zoriona.
Hortaz ginuen bethi bihotzean changrina.
Nunbeitik ethorri da manatzale ona.
Azkenian orhoitu da, Salbatzaile Jauna.
- 8 Bakia desiratzen dut mundu guziari.
Eta partikulazki gure Frantziari.
Agian obratuko du Yanko Janunak hori.
Odola ikusi gabe lurrean igeri.

Baigurako Artzaina.

(*) Du même recueil que le n° V.

XIV. En 1938. Chanson basque. "Orzaizen"

Acheria Dantsan. (*)

Airea: *Kattalin ttukuttun...*

- 1 Pertsu berri batzuen hasten niz emaiten.
Ene bizi pochia nola den pasatzen.
Gazte dembor' eman dut ait'amen laguntzen.
Nahiz sekulan ez den sobera pagatzen.
- 2 Berrogoi urthe badu Baigura gainean.
Artzain abiatu rik ene artaldean.
Pertsu hoi en emaiten hari nintzanean.
Herrirat beha nintzan dorreko hegian;
- 3 Lehen otsoak orai aldiz acheria.
Nehondikez diot zeint ene artaldia.
Batian odola, bertzian haragia.
Bethi gaizkiari ari ene ihizia.
- 4 Harri baten gainean guardian jarria.
Ene begira zagon gure acheri .
Ni ere azkeneko harmetan jarria.
Galduren behar baitu gaichoak auzia.
- 5 Acheri zango luze, hor zabilan hurri,
Balentria espantuz langile hoieri.
Bainan deux eman gabe, nihun ez ageri.
Egun batez gu gant nola othe zen jin.

- 6 Iragan egun batez izan da Baigorri.
Han ere nahi zuen zerbait obra egin.
Bainan deus ezin pasa hortaz du bihotzmin.
Hori gertatzen zaio jaunek hilari.
- 7 Beherechago jinik berriz olharretan.
Behaka nindabilan bazter guzietan.
Hanchet hatzemaiten dut hau ahaldun (sic) plantan.
Harri baten gainean zagola balantzan.
- 8 Bildots eta oiloak jan ditu chilotan
Nehork pentsatu gabe zer zuen gogoan.
Ichilik egon balitz plazatu lekuan.
Bertze urusagorik etzaiken munduan.
- 9 Aneiak batut jinak Kaliforniatik.
Gauak eta egunak kampoan emanik.
Nik orai ez baitut acheri beldurrik.
Etchean egonen naiz guziak utzirik.
- 10 Ni ere dohakabe jin nintzan mundura.
Geroztik pasatu dut ainitz arrangura.
Aberastu nahiz joan zauta dembora.
Orai numbait han bainiz! Adios Baigura?...

Baigurako Artzaina.

Ces chants sont fait par Monsieur l'abbé Jean Batiste (sic) Calena Mendiboure
(*) Du même recueil que le n° VI.

XV. KANTIAK (1939)

Airea : *Aspaldiko demboretan, gauaz eta beti...*

- 1 Eskola berri(ño) bat (*) badugu Orzaizen
Anitzen gostuko, horren beharra zen
Dударик ezt(a) ezkinen aski eskolatzen
Zonbaitentzat sobera, hori da gertatzen.
- 2 Hori egin dugu, batek kaprizan harturik
Nortzu ditaken ezta ertiaren beharrik
Anitzen galtzeko bat aski da bakarrik
Erraiten baita, hori hala da segurik.
- 3 Horra nun dagon xutik eskola berria
Nolako puxantzian den gure herria
Denek ekharri dugu zur eta harria
Hol(a) aise segur egin da etxe berria.
- 4 Egiteko mintzatu 'tu zonbait aitama
Hortarat gaiten beraz herritarrak berma
Egiten baduzie porte-peon lana
Muntatuko dut gero beharko den soma.

- 5 Lan aski ukan dugu harrien partetik
Bainan orai egin da pena guzien gatik
Guk uste fini zela, erran zutenetik,
Sos galdez hasi zauku prediku lekutik.
- 6 Horrekin horrela da izanen engoitik
Jaun handi badabiltza ahulen partetik
Zer nahi pretenitzen buruan harturik,
Nehork sos guti dauka aphezen eskutik.
- 7 Holaxe doa beti horien ametsa
Elgarrekin irr(i) egin dezakete ontsa :
Sobera erran gabe, badute othoitzza,
Predikuak artetan, hiltzez ditzen lotsa.
- 8 Lehen oro joaiten zen gobern(u) eskolara
Berdin gizon kapabliak hortik heldu dira,
Herriko seme frango apheztasunera ;
Kontrakorik ez dute, egia sobera.
- 9 Anitzek parte dute segur errientea
Zerbitzu emaitako hoberik ezpaita
.....
Nihundik aldiz hori eztiot soporta.
- 10 Herriarena obra, beraz gisa hortan
Jendiak lana baduke, berrira denetan,
Bainan alda daiteke, ere mende huntan :
Zinema, jantza-leku, ondoko urtetan.
- 11 Batugu Mola 'ta Franco (**) direnak deitzen :
Mola gizon abila, guziek maitatzen,
Ezta Franco bezenbat politikan sartzen
Deputatu behar luke segur Parisen.
- 12 Bertsuen emailea ez tut erran nor den
Arrangura duenik ez ahal da hemen
Erraitekorik badu plazer daut eginen
Ihesari lasterka ezpainiz emanen.

Eskualdun jaun bat

(*) Chorhy erreterak egin-arazi zuen mutikoendako « Saint Michel » eskola berria, Etxebertzeko lurretan. « Michel » izena, 1926-an Léon Laharrague Argentinaren, Etxebertzea bere lurrekin erreteraren eskuan uzteko erosia zuenaren aitaren (eta Orzaiztarraren) izena eman omen zizakola eskolari zioten. Jabe horrek berak egin zuen gero 1947-an Yrigoyen erreterarekin etxe horren erabiltzeko antolamendu berri bat.

(**) Mola eta Franco Espainian errepublikaren aurdikitzeke 1936-1939 urtetan egin zuten jazarraldiko bi buruzagi nagusien izena emana zen herriko bi etxeko jauneri, edo jazarraldi horren alde agertu zirelaketz edo politikan alderdi bereko.

XVI. Gure eskola (1939) (*)

Airea : *Aurten arnoa merke da*

- 1 Ortzaizen orai, baigira ainitzak pertsulari,
Pertsiaik emaiten tugu, behar ordian, elgarri.
Ohorea mendratu gabe, nahitarat, nehor.
Jendiak balaki nor giren, baginuke behari.
- 2 Pertsulari batek baitu suiet ainitz aiphatzen
Jaun horren jakitateaz nehork ez du dudatzen !
Koblak gauaz etxetarat baititu barreatzen,
Ez ditake lanian hori egunaz ask(i) akhitzen !
- 3 Pertsietan eskola du biziki maiz aiphatuko,
Ederregi baitateke zonbait jenden gostuko ;
Obra hori egin baita nahi dutenendako,
Bertziak utziko ditugu Stalinen eskolako. (*)
- 4 Lan hori egina baita ontsa karkulaturik,
Ortzaizeko gizon ainitz elgarrekin hitzharturik,
Eztitugu behar haurrak kominixtak altxaturik !
Eskual-Herriko) ohidurak datxizkagun azkarrik.
- 5 Hirugarren pertsian du gezur gaitz bat ezartzen :
Jaun hori ariko zauku jendiaren enganatzen,
Orok dutela harria eta zura ekhartzen.
Ekharri gabe egonak ontsa tugu ezagutzen.
- 6 Laugarrenak ere badu gezur bat xuxentzeko,
Alabainan zerbait behar pertsutarat heltzeko.
Gure gainian jaun ertorak gastuen pagatzeko
Khondatzen du, ez gitzaizu ondotik ibiliko.
- 7 Iraupenik eztu izanen, jauna, zure xedetan,
Gauzak itzul ditazkela ondoko egunetan :
Konfientxiarik ezturezu eliza-gizonetan,
Esperantxa gehiago jantzako lekuetan.
- 8 Etxe hori egin dugu mutikuen eskolako,
Ebatsi nahi daukuzu jantza lekuetako ?
Ohointza hori egin gabe, kasu duzu egiteko
Hemen ere oldar ez diton Mola eta Franco !
- 9 Otsailaren zazpian da gure eskola ideki
Ahaizeko-menditarrak jin baitira beroki.
Ahaize lotsatu zauku Hartzaren gatik naski !
Gahardu joka zaitekeen egin baino hobeki.
- 10 Hortzan eta Gahardun da jende ainitz trompatzen
Eskoletan ezpaitute den hoberena hautatzen !
Horien eskolak eztu Jainko beldurrik emaiten
Jainko beldurrak nehor makurrik ez ekhartzen.

- 11 Zonbait hola izanik ere ez da arranguratzeko
Eskola berriak eztu leku) ainitz betetzeko,
Jende gehiago baita kapable jakiteko
Eginbidia nun den eta... sailian xuxen joaiteko.
- 12 Eskolan ibili haurrek eztakite agurtzen
Jaun batek ezpaitzituen gisa hortan manatzen,
Komunixten moldiak baitu gauza hori onhartzen : (**)
Aitamek ari beharko horren hutsen estaltzen.
- 13 Nahiz eztudan ahalik zure izendatzeko,
Norat biltzen ote ziren errex da pentsatzeko .
Usaiarik nik ere ez tut gibelera joaiteko :
Hortakotz, jauna, gelditzen niz zure zerbitzuko.
- 14 Jaun apezpikia jinen da laster (***) Ortzaizerat
Gure obra ederraren untsa beneikatzerat
Behar den argi ororen guzier emaiterat
Lan hori egin dutener kompliment(u) egiterat.

Biba Orzaize, 1939.

(*) La version manuscrite de ce texte, réponse au précédent n° XV, dans le même recueil que le n° V, écriture différente, comporte un titre plus complet ("Ortzaizen emanac en 1939. Gure Eskola"), une ponctuation très détaillée, et quelques variantes, les plus significatives mises ci-dessous strophe par strophe. Manque la dernière strophe n° 14.

(**) Bazioten « Eprinchart » izeneko errientak Orzaiztar batzu komunixten alderdira itzul-arazi zituela.

(***) Imprimatua da « hoitazazpian Ortzaizerat », hitza (« hogoi-ta zazpia » Orzaizen) azkarki laburturik ere, bertsua behar baino gehiago luzatzen baitu. Aireak eta hastapeneko bertsuek erakusten duten neurri zuzenari (8+7 : 15 silabakoa) ahal bezainbat jarraikitzeke, bertsu andana bat zuzendu da hemen, ez beti behar zen moldean (J.-B. Orpustan).

Quelques variantes du recueil manuscrit (voir note au n°V):

- 1 ...
Jendeak balaki nor giren. baginuke, bai, behari.
- 2 ...
... nehork ez duke dudatzen!
...
Ez ditake egunaz, hori, lanian biziki akhitzen!
- 3 ...
Ederregi baititake, zombeit jenderen gostuko;
Obra hori egina baita, nahi duten guziendako!
Bertziak utziko ditugu, Stalineke eskolatzeko.
- 5 ... gezur bat gaitza ezartzen,
- 6 ...
Gure gainean jaun Erretorak, gastuen pagatzeko.
Kondatzen du; eta ez gira zur eondotik (sic) ibiliko.

- 9 ...
Gahardu joka zitekeen, egin den baino hobeki.
- 10 ...
Dutelarik, eskoletan ez hoberena hautatzen.
Hauien eskolak haurrer ez du Jainko beldurrik ezartzen,
Jainko beldurrak nehorri ez du makhurrikan ekhartzen.
- 11 ...
Gehiago jende baita kapable komprenditzeko.
- 13 ...
Hortakotz beraz gelditzen niz, jauna zure zerbitzuko.

XVII. Orzaizen krima ! (1939)

Orzaizen ezagutzen den aire batean.

- 1 Maule aldetik zer da (aire berri) hori ?
Haize bortitz, ximixta eta ihortziri
Hedoiaren hegala beltzik da ageri
Orzaizeko Jaun Mera, kasu eman zuri
Aire gaixtuak nunbait behar du erori.
- 2 Galerna bortitz hori zerk ote du phiztu
Mauleko Su-Prefeta zerk hola khexatu ?
Krima harrigarri bat Orzaizen gertatu
Eskol-etxe berria hor benedikatu
Odola horrek diro bururat altxatu.
- 3 Hor haizatu Debruak noraratu dira ?...
Abartiagako maldan, omen, petik gora
Lewy-ren jauregitik jo dute Maulera (*)
Ez uzten Su-Prefeta lorik egitera
Laster iskribatu du berak Orzaizera.
- 4 « Erradazu, Jaun Mera, zer zare bada zu
« Etxe benedikatzen, zentzua nun duzu ?
« Oraiko demboretan, ez da hori haizu .
« Errepublika zeren nahi duzun galdu
« Barkamendu dautazu bekarko galdatu. »
- 5 « Barkamendua, Jauna, ezpadut obenic
« Eztut ustez nihori galdatzeko lanik
« Egin dutan egintzaz ezpaitut dolurik
« Ez naiz berriz hasiko, ezpadut biderik
« Eztu horrek galduko Errepublikarik. »
- 6 Gure Jaun Su-Prefeta arras da khexatzen
Ezpaitu holakorik ardura aditzen :
« Jauna, nagusi bati, zer hola mintzatzen ?
« Nun ikhasia duzu jendekin bizitzen ?
« Iduri duzu nitaz zarela trufatzen. »
- 7 « Ez nuen uste, Jauna, egia erranez
« Trufa nindaitekela zu iduri Jaunez
« Zer nahi gerta dadin, mintzo naiz zuzenez
« Jakinik horrenbertze minbera zindenez
« Jinen nitzaizun segur ukhurrak eginez. »
- 8 « Holako *krima* batek zer duen merezi
« Nahi dautzut, Jaun Mera, egun erakutsi,
« Katixima berrian baitut nik ikhasi
« Othoitzik egitia zenbat den itsusi
« Zure meragoatik nahi zaitut hautsi. »

- 9 « Jauna, erranen dautzut garbiki egia
 « Pare-gabia dela zuk egin legia.
 « Ezpazaitzu gustatzen hola egitia
 « Eztut ez axolarik galdurik kargia
 « Horrek eztio mendra nere ohoria. »
- 10 Aspaldian entzun dut nik zaharretarik :
 Gizona duk ageri bere obretarik.
 Froga berri bat orai badugu Pauetik
 Gure herriko Mera Prefetak khendurik
 Eztuelakotz egin nihori kalterik.
- 11 Kantu hauk kantatzian heldu zait gogora
 Bazterretan badela nahasle sobera
 Orzaizen mera faltan izaiten bagira
 Ezkare xerka juanen Abartiagora (**)
 Herrian dugun atxik herriko bandera.
- 12 Mihi gaixtuek ainitz erraiten baitute
 Egia zenbait ere atheratzen dute.
 Bertze zer erran ere segurki banuke
 Horiek entzun eta nork eztuke uste

(*) Loewy zaharrena, Angeleterritatik Frantziara jinik, Florenzareneko Bordenave-tarren jendakian sartua zen. « Florenzaren borda » izeneko lekuan eraiki zen gero orai ezagutzen den etxea, « Abartiagako jauregia ». Haren semabitxia, Willy (Parisen sortua 1866-an, Orzaizen hila 1944-an) da hemen aipatzen. Politikan errepublikaren alderdia harturik (eta ez Eskual-Herriko elizatiar eta jaun gehienek bezala bonapartixten eta erregetiarrena) politikan sartu nahi ukana zuen : ikus *Urzaiz ...* orr. 283-284. Orzaizen « Lebi zaharra » izenarekin ezaguna zen, eta jauregia bere etxetiar etxearekin « Lebinea ». Orzaizeko auzapheza edo « mera », Lewy-rekin jendakiaz urrundua, Jean-Baptiste Beyrines (euskaraz « Beines ») zen ordukotz.

(**) Izenpetzeko erabiltzen zuen « Loewy d'Abartiague » izena, etxeari emana zizakon eskualdeak zuen euskarazko « Abartiaga » erdalduz. Hemen, nahiz bertsuak eta neurtitzak ongi eta zuzen moldatuak diren, « Abartiago » hori errimaren egiteko (eta trufa arin zenbaitekin ?) aldatua da.

Jean-Baptiste Orpustan

XVIII. (Sans titre ni date. Manque la première strophe) (*)

- 1
- 2 Uztailaren hogoita zortzi arratsean
Gertatu ichtorioa Iberri kartierrian
Zer itate izan dugun mekanika arratsean
Arnorik gabe atchiki gituzte mahainean
Bai eta gu atera behartu eneatu ginenean.
- 3 Azken ahamena ahoan jalgi ziren mahitik
Aita semeak eta bertze biga ondotik
Bazuten edari baitzoan zirritu zilotik
Gu ginen han trichte hurranago izana gatik
Egundaino etzen gertatu holako gizon krepautik
- 4 Plazer hartu ahal juan ginenian kanporat
Ez baitzenbberandu sartzeko barnera
Berekilan han zuten Uhartzeneko (sic) mera
Ez dira akort juaiten alta berotuta sobera
Aspaldian hautsi beharra dute elgarri sudurra
- 5 Gizon klase hortarik ez da hainitz gertatu
Bainan maluruski usu dira agertzen
Berrikitako afera oraino dute kondatzen
Bere etxeko langileak zituela tirokatzen
Holako gizonekin ibiltzea eni etzata gustatzen
- 6 Peon berriak behartu heldu den urteko
Aurtengo hotarik ez da biziki harako
Seme horrek Irochetatik dituzke bilduko
Maitatia balin bada kartierrian ez da penatuko
Hori heldu den urtian dugu ikusiko
- 7 Etchetier bila dabila gaizua aspaldian
Ikuslierrak izantu iragan urtean
Kaiolas etzazko gustatu nahio zuten aisian
Berriak ere jakin nola zen aitzinian
Laster kampo izanen zela urte batetik bertzean
- 8 Zortzi garren bertsuan nago pentsaketa
Zer behautan aipatu huntan sujeta
Arbola itzal gaberik leku huntan es baita
Etcheke anderea behar dut egin ez baita zeta
Horrek ere egiten du buzoka bat charmanta
- 9 Konpreni arazi behar diot hitz batez semeari
Kasu egin dezan othoi elduden urtean
Amodio gehio ukan dezan bere langileri
Etche gibelerat juan gabe harturik edari
Gizon izaiteko manera chrra da hori

- 10 Bertsu hok eman ditut ez batere kantatzeko
 Bainan orduko manera orok jakiteko
 Merechi izan ez balitu ez nituen ezarriko
 Bera ez bada kapable gizontasunaren iteko
 Etzazko gero bertziak laudatzen ariko

(Egarritu niz)

(*) En feuilles volantes, au même recueil que le n° V et de la même écriture, ainsi que le suivant n° XIX.

Cette dénonciation assez violemment satirique, au prétexte d'un incident lors d'une "batteuse", aurait été écrite ou inspirée par Willy d'Abartiague, riche notable et républicain radical, contre Jean-Pierre Orpustan (mon grand-père paternel) de la maison Iriberrigarai, coupable de n'avoir pas assez donné à boire de son vin aux travailleurs, et du bord politique opposé. Le "maire d'Uhartzan" à la strophe 4 (ce tout petit quartier ancien de 5 ou 6 maisons habitées n'a jamais eu de maire) est sûrement Jean-Baptiste Sabarots (mon grand-père maternel originaire de Hélette) qui avait acquis au début du siècle la maison Orpuztan du lieu. Le fils à "Iroxeta" (strophe 6 et 9) est mon père Jean-Michel Orpustan qui avait hérité de la maison Irigoizbeherea et s'y était marié avec Marie-Thérèse Sabarots ma mère en 1932.

(J.-B. O.)

XIX. Ortzaizeko Patrioteri agur (*)

- 1 Bertsu berri hauk emanak dira gure Heskual herrian
 Mutiko gazte baten diela medioz Ortzaizeko herrian
 Jaun horien ihesi dabilta aspaldi haundian
 Noiz harrapatuko dituzten uste gabian
- 2 Berrogoi eta bigarren klasa (**) dute handizki aipatu
 Hura baitute denek ederki maitatu.
 Eskualde guzietan dute ahinitz (sic) ohoratu
 Beharko baitute Amerikanoekin marchatu
- 3 Americanoak beha daude eskualde guzietarik
 Ustez eta sartuko zaiozten zoko zombaitetarik
 Beha daude prest begiak harmaturik
 Bolontario joaiteko harmak eskuetan harturik
- 4 Ez da untsa Frantzia horien eskuetan
 Ez badu hobiagorik segur harmetan
 Ibiliko dira beltzak gostian bidetan
 Promenatuz ederki otomobiletan
- 5 Espainiarat eta etcherat dabilta chimichta bezala
 Pasatuz harroka horiek ahuntzek bezala
 Etsaiaren beldurrez eskualde guzietarat
 Segur egiten baitute promenade ederra
- 6 Etchekandere handi batek zion jouanden egounian
 Ez zirela segur ountsa orai espainian
 Zendako jin bada olako lekutik
 Ez balinbazuten beste arrangurarik

- 7 Zer liguetao gizonak horiek egoiteko
Alemanak ikustearekin dituzte harrituko
Heien aintzinean lasterka eskapatuko
Ez baitira zartzen biziki penatuko
- 8 Oraikoan behar dute Frantzia salbatu
Amerikanoek dituzte holako soldadoak hautatu
Horiekin behar balinbadute oraikoan jokatu
Beharko dituzte lepoa eta zangoak hobeki bermatu
- 9 Bide horietarik daude so leiho barnetik
Ezpainak bihurtuz begiak harmaturik
Uste gabian ateratuz pentsatzen ez den lekutik
Iduri baitute debruak harmaturik
- 10 Arrats guziez joaiten dira etchetik kamporat
Gauazko deskantsuarendako etche zombaitetarat
Ez baitira segur fida jaun horiendako
Horiek arrapatuz geroztik ez baitira berehala etcherako

FRANKOTIARRA

(*) Le titre et la signature ("Franquiste") de ce texte de facture maladroite et prosodiquement irrégulière signalent un arrière-plan politique assez confusément mais nettement lié à l'atmosphère de l'occupation allemande, et sans doute aux résistants alliés des Américains et aux passages clandestins vers l'Espagne, qui y sont dénoncés.

(**) La "classe 42" (ceux nés en 1922) situe le texte en 1942.